

DUBRAVKA IVŠIĆ MAJIĆ

Uživanje u životu i uzgoj žita

U mnogim hrvatskim riječima, naslijeđenima i posuđenima, nalazi se indoeuropski korijen $*g^{w}eyh_3-$ 'živjeti'. Njegova izvedenica $g^{w}ih_3wo-$ dala je hrvatski pridjev *živ* (usp. i u drugim slavenskim jezicima: slovenski *živ*, ruski *жизно́й*, češki *živý*) te latinski *vivus* 'živ' i grčki *βίος* [*bíos*] 'život'. Od toga je pridjeva izveden i hrvatski glagol *živjeti*. U starijemu se jeziku u značenju 'živjeti' upotrebljavao i glagol *žiti*, od kojega je izveden današnji glagol *uživati*. I riječ *život* postala je od istoga indoeuropskog korijena, a njezina je izvedenica riječ *životinja*.

Od korijena $*g^{w}eyh_3-$ razvila se i imenica *žito*. Njezino je izvorno značenje bilo 'ono što je potrebno za život', odakle se razvilo značenje 'hrana' te 'osnovna hrana, žito'. Drugim je sufiksom od istoga korijena izvedena imenica *žir*. Današnje je značenje u hrvatskome 'plod hrasta ili bukve', no usporednice iz drugih slavenskih jezika (usp. ruski *жир* 'mast', češki *žír* 'krma') pokazuju da je izvorno značenje u praslavenskome vjerojatno bilo 'hrana (za životinje)'.

Pridjev *živ* je i u osnovi naziva kemijskoga elementa *žive*. Taj je naziv nastao prema latinskome *argentum vivum* 'živo srebro' jer je taj element na sobnoj temperaturi tekuć, „živ“ poput vode. I imenica *živac* izvedena je od toga pridjeva, a u suvremenome jeziku uglavnom se upotrebljava u značenju 'vlaknasti organ koji prenosi podražaje od mozga u sve dijelove tijela'.

Prijevojni stupanj $*g^{w}oyh_3-$ istoga indoeuropskog korijena dao je hrvatski glagol *gojiti*. Izvorno je značenje toga glagola 'činiti da što živi', od čega se razvilo 'hraniti, tovit', 'odgajati; uzgajati' te povratni glagol *gojiti se* 'debljati se'. Daljnje su izvedenice od glagola *gojiti* *gajiti*, *odgajati* (*odgoj*), *uzgajati* (*uzgoj*), *ugojiti*, *gojazan* i druge.

Osim u slavenskim jezicima korijen $*g^{w}eyh_3-$ 'živjeti' ostavio je traga i u drugim indoeuropskim jezicima.

U grčkome su, među ostalima, od toga korijena nastale imenice *βίος* [*bíos*] 'život' i *ζῷον* [*zōion*] 'živo biće, životinja'. Riječ *βίος* [*bíos*] 'život' dospjela je u hrvatski u složenicama poput *biografija*, doslovno 'pisanje života', tj. 'životopis', ili *biologija* 'znanost o životu'. Iz složenice *biologija* apstrahiran je prefiks *bio-* u značenju 'biološki', pa su njime tvorene novije riječi poput *bioritam*, *biometrija*, *biorazgradiv*, *biootpad* i dr. Grčka riječ *βίος* [*bíos*] 'život' skriva se i u riječima poput *simbioza* (od *συμβίωσις* [*symbiōsis*] 'zajedničko življenje'), *antibiotik* i *probiotik* (drugi je dio tih riječi iz grčkoga *βιωτικός* [*biōtikós*] 'koji se odnosi na život').

Grčka je riječ ζῷον [zōion] ‘živo biće, životinja’ u hrvatski dospjela u složenici *zoologija* ‘znanost o životinjama’. Osnova te riječi nalazi se i u imenici *zodijak* ‘područje nebeske sfere sa zvijezdima kroz koja prolazi ekliptika’ (izvedenica od ζῳδιον [zōidion] ‘lik zodijaka’, doslovno ‘životinjica’) te u nazivima geoloških razdoblja *paleozoik*, *mezozoik*, *kenozoik* (drugi dio tih složenica izveden je od ζωή [zōē] ‘život’).

Indoeuropski korijen *g^weyh₃- ‘živjeti’ u latinskome, pak, ima odraze u imenici *vita* ‘život’, glagolu *vivō* ‘živjeti’ i pridjevu *vivus* ‘živ’. Imenica *vita* u hrvatski je dospjela u izvedenicama poput *vitalan* (od latinskoga *vitalis* ‘životan, pun života’), *revitalizirati* ‘ponovno oživjeti koga ili što’ te novijoj složenici *vitamin*. Latinski pridjev *vivus* u hrvatski je dospio i preko talijanskih glazbenih oznaka tempa *vivo*, *vivace* ‘živo, živahno’.

Glagol *vivō* skriva se u riječi *bonvivan* ‘hedonist, onaj koji uživa u životu’ (iz francuskoga *bon vivant*, doslovno ‘koji dobro živi’). Tko zna uživa li on više u *makrobiotičkoj* prehrani i *žitaricama* ili specijalitetima od *životinjskoga* mesa, no sigurno kaže *Živjeli!* kad diže čašu dobrog vina.

Preplatite se na deveto godište *Hrvatskoga jezika!*

Preplatiti se možete putem e-adrese hrjezik@ihj.hr ili mrežnih stranica knjige.ihj.hr. Uplate se šalju na račun u Privrednoj banci Zagreb: HR6023400091110616363 s naznakom „za *Hrvatski jezik*”. Svi pretplatnici postaju članovi Kluba pretplatnika časopisa *Hrvatski jezik* te ostvaruju pravo na 40 % popusta na sva institutska izdanja.